

fotografie: Max Bredschneyder

interview Ton Notten

Wij ontmoeten elkaar op een zonnige dag in de lobby van hotel Val Monte in de prachtige bosrijke omgeving van Nijmegen. Prof. dr. Ton Notten is lector Opgroeien in de Stad aan de Hogeschool Rotterdam. Daarnaast doceert hij onder andere Volwasseneneducatie en Multiculturele problemen aan de Vrije Universiteit Brussel. Een boeiend gesprek met een gedreven man.

De opinie van Prof. dr. Ton Notten

Christine Beenhakker

Na mijn afgebroken studie theologie heb ik Sociale Wetenschappen en Andragologie gestudeerd. Andragologie is een prachtig multidisciplinair vak, met elementen uit de psychologie, sociologie en filosofie. Ik haal daar ook heel graag economie, geschiedeniswetenschap en psychoanalyse bij. Niet om daar een laf papje van te maken door ze door elkaar te roeren, maar om te kijken hoe die vakken smakelijk tegen elkaar kunnen worden opgezet. Ik vind het bijzonder interessant om vast te stellen dat sociologie op een heel andere manier tegen jongeren aan kan kijken dan de ontwikkelingspsychologie dat doet.

Een goede vriend van mij, Hans-Jan Kuipers, heeft net een fascinerend boek geschreven over *Levensloop-sociologie*, een heel mooie combinatie van ontwikkelingspsychologie en sociologie, vakken die vaak niet met elkaar gecombineerd worden. De ontwikkelingspsychologie kijkt toch vaak van fase-tje naar fase-tje, terwijl de sociologie ook kijkt naar je sociale klasse, je herkomst, achterstanden die je generatie na generatie hebt opgelopen en waar je ineens, als je naar de stad komt, kansen krijgt om die te doorbreken en te overwinnen.

Goed en kwaad

Dat is mijn eigen verhaal ook: ik ben afkomstig uit de Achterhoek, aan de andere kant van de IJssel. Alles wat voor ons aan de overkant van de IJssel was te beleven, was bedenkelijk. Het was 'de slechte wereld', alle kwaad komt toch van de steden. Wij hadden het grootste gelijk van de wereld daar in dat dorp. Toen ik in de stad ging wonen vond ik het al vanaf het begin fascinerend om mee te maken hoe ontregelend dat in zekere zin ook was. De determinanten die ik in mijn jeugdgeschiedenis heb meegekregen sneuvelden de één na de ander.

Ik ben de oudste van acht kinderen, maar al mijn broers en zussen zijn daar blijven wonen. Ik zal nooit zeggen dat zij zijn blijven hangen, of dat zij zijn achtergebleven, je merkt wel dat hun mentaliteit en hun manier van denken anders is en het levenstempo is anders. Dat is heel merkwaardig.

Fascinerende kansen

Het is een fascinerende ervaring om te ontdekken dat je meer kansen kunt krijgen dan waarmee je in de wieg bent gelegd.

We hebben een omvattende ICT-wereld, 60 tot 80 procent van de mensen in ons land woont in steden. Bijna de helft van de wereldbevolking woont in steden. Dus die schrille tegenstelling tussen de stad en het platteland heb je niet meer zoals vroeger. Hoewel het leven op het platteland een eigen kwaliteit heeft, zie je wel dat je in de steden heel veel meer kansen hebt. De stad is een soort looptrap, je kunt ook naar beneden gaan, maar je hebt veel meer kansen om naar boven te gaan op het gebied van leren, werk en wonen, vriendschappen, enzovoort.

Vershil tussen stad en land

Met veel mensen bij elkaar heb je veel meer mogelijkheden op het gebied van uitgaan en cultuurleven. Kijk in mijn eigen agenda: ik zit iedere week wel een keer in het Concertgebouw of in het Muziektheater. Toen in 1917 artikel 23* in de Grondwet kwam werd al het openbaar onderwijs in Groenlo, waar ik dus vandaan kom, van het ene moment op het ander opgeheven. Het onderwijs werd allemaal katholiek. De pastoor maakte samen met de hoofden van de scholen uit naar welke school je ging. Simpelweg: de eerste helft van het alfabet ging naar de Canisiusschool, en de andere helft naar de Aloysiusschool. Ik kwam eerst op de Canisiusschool terecht en wij wisten: op die andere school zat klompenvolk, boerenvolk. We wisten niet dat dit de tweede helft van het alfabet was. Ik kwam vorig jaar een voormalig plaatsgenote tegen en ik vroeg haar: wat was dat nou eigenlijk voor een school? Toen zei ze letterlijk: dat was een school voor min volk. Waar ik halverwege de lagere school toch naar toe moest, toen bleek dat de tweede helft van het alfabet in de voorbije jaren minder kinderen had gekregen – mijn achternaam zit middenin het alfabet. Er was bovendien een scheiding tussen jongens- en meisjesscholen. Ik zag het eerste meisje naast me zitten in de collegezaal, op mijn 23e. Daar zat een ander wezen naast me, zoals ik dat nog nooit had meegemaakt.

Andragologie, de rode draad

Het vak andragologie bestaat al vanaf het begin van de 19e eeuw. Het vak kreeg in Nederland veel meer

* Noot van de redactie: Artikel 23 van de Nederlandse Grondwet (zo ook Artikel 24 van de Belgische Grondwet) gaat over de verantwoordelijkheid van de regering voor het onderwijs. Ook de vrijheid van onderwijs is in dit artikel gewaarborgd, evenals de eerbiediging van godsdienst en levensovertuiging en hiermee samenhangend garanties voor de bekostiging.

aandacht omdat het sterk gekoppeld werd aan de verzorgingsstaat. Onderwijs, zorg, welzijn, en ook de ideeën van de opwaartse mobiliteit, waren allemaal initiatieven die wortelden in wat in de jaren '20 in Amerika *piecemeal engineering* ging heten, dat wil zeggen: innovatie in kleine stapjes. Bovendien vormde die welzijnssector een pure rechtvaardiging van de verzorgingsstaat *an sich*.

Psychologie is een *omdat*-wetenschap, sociologie is een *doordat*-wetenschap, en andragologie is een *desondanks*-wetenschap. Natuurlijk, het is een beetje kort door de bocht, en het is niet voor niets dat minister Deetman in 1983 het vak voor gesloten verklaarde. Maar op de universiteit in Brussel waar ik nog steeds werk, groeit en bloeit het vak nog immens.

een taalachterstand op van zo'n twee jaar, dan haal je die je in het basisonderwijs nooit meer in. Probeer dan maar eens door de Citotoets heen te komen op 11- of 12-jarige leeftijd. Wanneer allochtonie intreedt, neemt de schooluitval toe. Het hele idee van de middenschool is, met alle goede bedoelingen van Van Kemenade *cum suis*, mislukt.

Het onderwijs was in de 19e eeuw nog een *sociaal-religieus* verzuilde selecteermachine, en nu is het een *etnisch-sociale* selecteermachine.

Niettemin bestrijdt Frans Verhagen in zijn boek *Hoezo mislukt?* dat de integratie in Nederland mislukt is. We gaan ontzettend stevig de goede kant op! Kijk maar naar de tweede generatie nieuwkomers: daar gaat het prima mee. Die heeft ook ellebogen, met name de

De specifieke problemen die jongeren in de grote stad tegenkomen hebben heel simpel te maken met de drie W's: *weten, werken en wonen*

Prof. dr. Ton Notten

Weten, werken en wonen

De specifieke problemen die de jongeren in de grote stad tegenkomen hebben heel simpel te maken met de drie W's: *weten, werken en wonen*, in die volgorde. Als je bij het Weten al te weinig kansen hebt gehad, zijn je kansen op de arbeidsmarkt en op betere huisvesting voor jou slecht. Dat zien we ook in Rotterdam. Wij hebben veel Vogelaarwijken, veel bezuiden de Maas is problematisch. Het is multicultureel, eigenlijk al vanaf het begin van de vorige eeuw. Toen kwamen de vreemdelingen eerst uit Zeeland, Brabant en Limburg, tot en met de jaren zeventig uit de mediterrane landen, en nu komen ze van veel verder. Met de bijbehorende heftige problemen. Waarom is er geen gymnasium 'op' Zuid? Beginnend met schooluitval zijn je kansen op de arbeidsmarkt beroerd, en dus ook je kansen om later beter te kunnen wonen.

Artikel 23 is het Grondwetsartikel dat in Nederland, na België, onder de OESO-landen voor de meest sociaal-etnische selectiviteit zorgt. 60% van de kinderen gaat naar het VMBO, en dat percentage ligt op 75% tot zelfs 90% bij de allochtone kinderen. Veel allochtone kinderen hebben onvoldoende onderwijs genoten. Een gegeven dat daarmee samenhangt: als je als kind op jonge leeftijd geen educatie hebt gehad, en je loopt

meiden, dat is fascinerend. Die grijpen nu hun kansen. Maar laat het onderwijs dan wel meewerken, voeg ik eraan toe.

Segregatie

Veel allochtone vaders zitten al meer dan 20 jaar met een uitkering op het bankstel, moeder komt de deur niet uit. Zij houdt de dochters in de gaten, maar die dochters worden nog scherper gecontroleerd door hun broers. De jongens leven in vrijheid-blijheid, en doen veel wat Allah verboden heeft. De meiden willen vooruit, en natuurlijk, de jongens ook wel, maar lang niet allemaal en in dezelfde mate als de meiden. Je ziet dat met name bij Antillianen en Surinamers heel sterk: blingbling en poen, daar gaat het een deel van hen om. Waarom zou ik in een schoolbank gaan zitten, als ik zo ook in een chique auto kan zitten? Dat is dramatisch.

In Nederland heerst op dit moment een politieke "wrok-atmosfeer". Sterker: wrok en ressentiment worden politiek *georganiseerd*: "ik ben nog meer het slachtoffer dan jij".

Brede school

Pieter Winsemius heeft in het rapport WRR-rapport *Overbelaste jongeren* geschreven over jongeren die

buiten de boot vallen. Van de uitvallers is in Rotterdam meer dan 60% overbelast, door gezinssituatie, onvolledige gezinnen, ongewenste intimiteiten, agressiviteit. Ze dragen - zeker de meiden - de loden last van hun ouders op hun schouders. Dat is vreselijk, maar het is wel zo.

Je kunt, nee *moet* dus binnen de school het een ander doen. Winsemius pleit voor de oprichting van de zogenaamde Plus-school, waar meer aandacht is voor pedagogische zorg in de school zelf. Je kunt denken aan Brede scholen, die eigenlijk een microversie zijn van de buurt of van de wijk, waarin kinderopvang zit, moeder en kindzorg, vrijetijdsvoorzieningen, enzovoorts. Ik heb een tijdje geleden een vergelijking gemaakt tussen de Brede scholen en de zogenaamde Magneetscholen in Nederland en in Amerika. Magneetscholen zijn 'aantrekkelijk', omdat zij zich op een bepaald thema richten, bijvoorbeeld kunst, of sport. Ik heb in Amerika veel voorbeelden daarvan gezien, zoals in Houston Texas, een school met als thema ruimtevaart, of het menselijk lichaam. Maar denk bij beide schooltypen ook aan ouderparticipatie-bevordering in en om de school. Zo is dat in het uiterste geval bij het Albeda-college gedaan: aan de ene kant van de gang volgden de ouders hetzelfde onderwijs als hun kinderen aan andere kant van de gang.

De belangrijkste vraag die ouders hun kinderen om 4 uur 's middags moeten stellen is: hoe was het op school en wat heb je meekregen aan huiswerk? Als ouders dat niet in het Nederlands kunnen vragen, heb je een groot probleem. Er is pas geleden een aardige nota verschenen van de Onderwijsraad over ouderparticipatie, *Ouders als partners*, waarin vooral de ouder-ouderrelatie aandacht krijgt, de netwerking van ouders rond de school. De vraag is: hoe kunnen we de ouderparticipatie ook laten landen *tussen* ouders?

Comenius heeft in de 17e eeuw schetsen gemaakt van de ideale stad en van het ideale dorpsplein. Het dorpsplein is eigenlijk een uitvergroete versie van de school, waar ouders op hun hurken zitten en aan hun kinderen uitleggen: zo zit de wereld in elkaar.

De ouders, maar ook de professionals, de voorzieningen om de scholen en schoolmaatschappelijk werk zijn heel belangrijke actoren. Maar ook de signaleermogelijkheid van huisartsen, of bibliotheken, jeugd- en jongerenwerk. Dat laatste is een verwaarloosde tak die destijds bijna sneuvelde onder het *no nonsense*-beleid van Lubbers. We hebben het jarenlang in Nederland met krap 1500 jongerenwerkers moeten doen! 150 in Rotterdam, dat aantal is nu opgekrikt tot zo'n 200.

Rol van de jongerenwerkers

De rol van de jongerenwerkers in bijvoorbeeld buurt- en clubhuizen, bestaat er onder meer in om in de vrije tijd iets met die jongeren te doen, hen te begeleiden, naast en om de school, bij sport, et cetera. Van de straat houden. Daarin speelt de binding met de buurt een heel belangrijke rol. Echter uit een letterlijk citaat

Prof. dr. A.L.T. (Ton) Notten studeerde van 1969 tot 1975 Andragologie aan het IWA (Instituut voor Wetenschap der Andragogie) aan de Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde in 1988 bij Prof. dr Wilfried Gottschalch op het proefschrift *Rationaliteit en het schone streven*, aan de Universiteit van Amsterdam. Ruim 25 jaar was hij tegelijkertijd docent aan die Universiteit en docent/studieleider aan de Hogeschool van Amsterdam. Naast zijn professoraat bij de Vrije Universiteit Brussel sinds 1998, is hij vanaf 2002 lector bij de Kenniskring Opgroeien in de Stad (KOS). Sinds 1993 is hij voorzitter van de Vereniging tot Bevordering van de Studie der Pedagogiek. Zijn specialismen zijn onderwijs- en jeugdbeleid, brede school en grotestedenproblematiek. Hij publiceerde ruim 250 artikelen en (hoofdstukken van) boeken: in 2004 verscheen zijn boek *Overleven in de stad. Inleiding tot sociale kwaliteit en urban education* en in 2006 onder zijn redactie *Een omgekeerd generatieconflict? De jeugd verdient de toekomst*, beide uitgegeven door Garant. Recentelijk redigeerde hij de bundel *De lerende stad. Het laboratorium Rotterdam*, eveneens uitgegeven door Garant, over de ontwikkelingen in de sociale sector in Rotterdam sinds 2002.

van Minister Remkes in 2006 blijkt dat, in plaats van de preventie en het faciliteren, de argwaan steeds meer ging overheersen: "*Jongerenwerkers zitten in de haart van de maatschappij. Die moeten als taak krijgen om het opkomende Moslimterrorisme op te sporen*". Dat vind ik volstrekt Absurdistan.

Wij hebben onderzoek laten doen door een jongerenwerker die 100 casussen heeft geanalyseerd, waarbij een professionele relatie van een grote diversiteit bestond tussen die jongeren en een netwerk ter voorkoming en bestrijding van schooluitval. Daar zit dan begeleiding en training in, hoe gaat het nu thuis, et

cetera, maar ook vragen in de zin van: het is nu 11 uur en waarom loop jij op straat? En we hadden toch afgesproken dat jij nu op school zou zitten? Een effectieve voorziening is ook de werkplaatsformule, daar heeft een mbo de samenwerking met het MKB nodig. De vakschool, maatwerk voor uitvallende leerlingen, dat zijn middelen die schooluitval voor een aanmerkelijk deel kunnen bestrijden.

Samenvattend: aandacht geven in de school, om de school, in het MKB, in de vrije tijd; dit alles tezamen kan voorkomen dat jongeren buiten de boot vallen.

nou allemaal gehoord, en kun je daarmee verder, heb jij er iets aan met jouw deelonderzoek?". Ik vind dat een counsellor-achtige activiteit. Ook Freud zegt: ik ben onderzoeker. Hij was een echte vertaler.

Mensen zitten vaak in hun eigen taal opgesloten. Als je daar wat vertaalwerk doet, wil dat soms wel eens helpen. Wij hebben onderzoek gedaan naar pleinen, in Rotterdam. De mensen die daar geboren en getogen zijn hoor je zeggen "het is onze wijk niet meer". Wat betekent zoets? Ze zijn ontheemd in hun eigen

Aandacht geven in en om de school, in het MKB, in de vrije tijd; dit alles kan voorkomen dat jongeren buiten de boot vallen. Maar het is een arbeidsintensieve klus.

Maar het is een arbeidsintensieve klus. Rotterdam is buitengewoon actief geweest met het creëren van Brede scholen. Er zitten twee kanten aan: aan de ene kant meer uren, meer faciliteiten, wat kun je in die uren allemaal doen. Je ziet dat aan de andere kant allerlei andere partijen zich hier ook mee gaan bemoeien, zoals woningbouwcorporaties. In Rotterdam-Zuid is een half jaar geleden een geweldig schoolgebouw geopend waarvan allerlei voorzieningen onder één dak gekomen zijn; zulke scholen heten tegenwoordig ook MFA's, oftewel MultiFunctionele Accommodaties.

De rol van counsellors

Ik denk dat counsellors, net als praktijkgerichte onderzoekers, *vertalers* en *innovatoren* zijn. Je probeert de problemen te vertalen in pedagogische plannen en pedagogische activiteiten: hoe kunnen wij het aanpakken? Voortdurend zijn de "hoe"-vraag en de "ondanks"-vraag aan de orde. Aan de ene kant ben je vertaler, en aan de andere kant innovator. Een counsellor is geen echoput. Een counsellor voegt er iets aan toe, ik zie dat als een vertaal- en change-activiteit oftewel een vorm van piecemeal engineering.

Counsellors hebben natuurlijk ook met sociale professionals te maken. Zij hebben vaak geen rechtstreekse relatie met ouders en met jongeren. Zij hebben te maken met professionals, met leerkrachten, met schoolmaatschappelijk werkers, met jongerenwerkers. Wij hebben bij dat grote onderzoek niet alleen mensen aan het werk gezet, maar we hadden iedere zes weken al die zogenaamde onderzoekers, die dus over hun eigen schouders meekeken, rond de tafel zitten. Hun ervaringen werden opgeschreven en onderling bediscussieerd. In die zin waren we in het onderzoek al met "vertaalwerk" bezig. Wij spraken over "wat heb jij

wijk. Wat kun je daaraan doen? Wat kunnen *zijzelf* daaraan doen?

Tragiek van de stad

De skyline van Rotterdam is buitengewoon prachtig. Als je bij mij op de 11e verdieping van het instituut komt, zie je aan de ene kant prachtige vergezichten en het glinsterende water, maar de andere kant ziet er wel heel anders uit. Het is ook de tragiek van de stad dat er heel veel mensen zijn die in Rotterdam werken, maar 's avonds allemaal in de trein zitten naar de buitenplaatsen.

Als ik uit Brussel kom slaap ik af en toe in Rotterdam, de volgende ochtend ga ik dan weer door naar Amsterdam. Dan doet zich dit merkwaardige verschijnsel voor: als je 's morgens vroeg het station ingaat kom ik talloze collega's van het gemeentehuis en de hogeschool tegen die de stad *ingaan*. Stads sociologisch bekeken klopt het helemaal. Zij zijn allemaal de stad uitgetrokken. Het is daardoor een heel eenzijdig opgebouwde stad geworden.

Vroeger werden onderzoeksvorstellen die we bij de gemeente indienden bekeken op kwaliteit, hebben wij daar iets aan voor de jeugd bijvoorbeeld. Tegenwoordig wordt goeddeels gekeken of we de WOZ-waarde kunnen opkrikken met een innovatief en andragogisch onderzoek. En bij de herstructurering van wijken staat die vraag in ieder geval centraal.

www.opgroeienindestad.nl

Meer lezen:

Notten, Ton, *Opgroeien in de stad. Inleiding tot sociale kwaliteit en urban education*. Uitgeverij Garant, 2004
 Notten, Ton, *De lerende stad*. Het laboratorium Rotterdam. Uitgeverij Garant 2008
 Verhagen, Frans, *Hoezo mislukt? De nuchtere feiten over de integratie in Nederland*. Uitgeverij Nieuw Amsterdam, 2010